

Rapport fra de ansvarlige faglærerne på 5. studieår

Contents

Rapport fra de ansvarlige faglærerne på 5. studieår	1
For arbeidsrettsfagene svarer ansvarlig faglærer følgende:	2
For emnet JUS5220/JUR1220 Bygge- og entrepriserett svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	5
For faget Patent- og varemærkerett svarer ansvarlig faglærer følgende:	5
For faget JUS5660 Cybersecurity Regulation svarer ansvarlig faglærer følgende:	6
For faget JUS5440/JUR1440 EU Substantive Law svarer ansvarlig faglærer følgende:	6
For faget JUS5251 Ekspropriasjonsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:	7
For faget JUS5670 Electronic Commerce Law svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	7
For faget JUS5690/JUR1690 Robot Regulation svarer ansvarlig faglærer følgende:	8
For faget JUS5420 Forsikringsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:	8
For faget JUS5070 Forhandlinger svarer ansvarlig faglærer følgende:	9
For faget JUS550/JUR1550 Helserett svarer ansvarlig faglærer at at aktuelle Kvinne-, kjønn - og likestillingsperspektiver er integrert i faget, under er læringskrav og litteratur fra høsten 2018: ...	10
For faget JUS5503 Human Rights and Counter-Terrorism: Striking a Balance? Svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	13
For faget JUS5911 International Climate Change and Energy Law svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	14
For faget JUS5851 International Investment Law svarer ansvarlig faglærer følgende:	14
For faget JUS5850 International Trade Law, JUS5520 International Environmental Law og JUS5920 Naturressursrett i et miljøperspektiv svarer ansvarlig faglærer følgende:	15
For faget JUS5680 Internet Governance	15
For faget JUS5504/JUR1504 Konflikthåndtering svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	15
For faget JUS5860 Konkurs- og panterett svarer ansvarlig faglærer følgende:	15
For faget JUS5405/JUR1405 Law of the Sea svarer ansvarlig faglærer følgende:	16
For faget JUS5502 Lovgivningslære svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	16
For fagene JUS5401 Maritime Law – Contracts, JUS5402 Maritime Law: Liability and Insurance, JUS5403 Sjørett – Kontrakter og JUS5404 Sjørett – Ansvar og forsikring svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	16
For faget JUS5450/JUR1450 Marine Insurance svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	17
For faget JUR1285 Innføring i markeds-, konkurranse- og immaterialrett svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	17
For faget JUS5940 Offentlig anskaffelser svarer ansvarlig faglærer følgende:	17
For faget JUS5810 Opphavsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:	17
For faget JUS5430/JUR1430 Petroleumskontrakter svarer ansvarlig faglærer følgende:	18

For faget JUS5411 Petroleum Law svarer ansvarlig faglærer følgende:	19
For faget JUS5540 Public International Law svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	19
For faget JUS5530/JUR1530 Refugee and Asylum Law svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	19
For faget JUS5501 Rettslig bevisteori svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	20
For faget JUS5134 The Right to Peace svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	20
For faget JUS5960/JUR1960 Trygderett svarer ansvarlig faglærer følgende:	20
For faget JUS5120/JUR1120 Utlendingsrett har ansvarlig faglærer svart følgende:	21
For fagene JUR1730/JUS5730: International Humanitarian Law (The Law of Armed Conflict), HUMR5132: Human Rights Law in Context og JUS5912: Legal Writing and Oral Advocacy in International Law svarer ansvarlig faglærer følgende:	21
For faget JUS5310/JUR1310 EU Competition Law svarer ansvarlig faglærer følgende:	22
For faget JUS5560/JUR1560 International Constitutional Law and Democracy svarer ansvarlig faglærer følgende:.....	22
For følgende emner er det ikke levert rapport:	23

For arbeidsrettsfagene svarer ansvarlig faglærer følgende:

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiv i arbeidsrettsfagene

Bestillingen

I e-brev av den 19 januari 2018 från studiedekan görs «en bestilling til alle ansvarlige faglærere ved fakultetet om å rapportere tilbake ila. vårsemesteret 2018 om hvordan kjønnsperspektivet er ivaretatt innenfor de respektive fag». Dette notat avser att svara på bestillingen avseende individuell arbeidsrett, kollektiv arbeidsrett och European labour law.

Forskarna inom ämnet arbetsrätt vid Det juridiske fakultet

För närvarande finns endast en enda fast anställd lärare verksam i ämnet. Ämnet har varit manligt dominerat, men successivt sker en utjämning mellan könen i ämnets alla delar. Detta beskrivs närmare nedan.

Tre vetenskapligt anställda på Det juridiske fakultet har för närvarande arbetsrätt som sitt huvudsakliga verksamhetsområde. Dessutom är en professor emeritus verksam i ämnet. Dessa fyra personer (två kvinnor och två män) ingår också i forskargruppen Arbeidsrettsgruppen. Personerna utgörs av en (1) manlig fast anställd professor, en (1) kvinnlig tidsbegränsat anställd postdoktor (som från november går över till en fast anställning som førsteamanuensis), en (1) kvinnlig tidsbegränsat anställd vitenskapelig assistent (till och med 15 januari 2019) och en (1) manlig professor emeritus. Inför kommande årsskifte kommer således två fast anställda, en kvinna och en man, vara verksamma i ämnet arbetsrätt.

Arbeidsrettsgruppen leds för närvarande av undertecknad (man), men under sommaren kommer postdoktorn/blivande førsteamanuensis (kvinna) att överta ledningen.

Arbeids- og sosialdepartementet har finansierat utvecklingsarbeidet i arbeidsrättsämnet på fakulteten genom programmet Arbeidsrettslig fagutvikling 2008–2017 (Arfa). Genom detta program har finansiellt stöd för anställning av vitenskapelige assistenter, doktorander (stipendiater) och postdoktorer erhållits. Med fortsättningsprogrammet Arbeidsrettslig

fagutvikling 2018–2027 (Arfa II) fortsätter departementet att bidra finansiellt, men i förhållande till Arfa i reducerad omfattning. Delfinansieringen omfattar hälften av lönen för tre doktorander och två postdoktorer samt en førsteamanuensis för den aktuella perioden.

Från 2006 har trettiotvå vitenskapelige assistenter skrivit masteravhandlingar i arbetsrätt, arton kvinnor och fjorton män. Tjugofyra av dem har varit anställda med stöd av Arfa. (Medel för vitenskapelige assistenter finns inte i Arfa II.)

Inom ramen för Arfa har sex doktorander (stipendiater) anställts. Fyra har disputerat, två kvinnor (båda 2015), och två män (2016 respektive 2018). De två återstående doktoranderna, en kvinna och en man, kommer under det närmaste året att lägga fram sina avhandlingar. Endast en av dessa doktorander har kunnat beredas anställning på fakulteten; det är den ovan nämnda postdoktorn. I skrivande stund pågår doktorandrekrytering; ärendet har behandlats i Innstillings- og tilsettingsutvalget 18 juni 2018. Mycket talar för att åtminstone en (1) av de sex kvinnorna av totalt sju sökande kommer att erbjudas anställning.

Under Arfa har fyra personer varit postdoktorer, samtliga kvinnor; en av dem är den ovan nämnda postdoktorn som kommer att tillträda en anställning som førsteamanuensis 1 november 2018. Ingen av de övriga postdoktorerna har kunnat beredas anställning på fakulteten.

Med Arfa II-programmet har det alltså blivit möjligt att rekrytera ytterligare fast anställd personal med forsknings- och undervisningskompetens i arbetsrätt och en person kommer att tillträda som førsteamanuensis i november 2018. Förutom den aktuella rekryteringen av doktorand(er), kommer ytterligare en à två doktorandanställningar samt två postdoktoranställningar utlysas under den aktuella tioårsperioden som Arfa II löper (2018–2027). Vid samtliga rekryteringar kommer mångfaldsperspektivet, inklusive könspektivet, att beaktas och framhållas.

Undervisningsämnena och lärarna i arbetsrätt

Arbetsrätt som undervisningsämne omfattar fem kurser:

- JUR1511 arbeidsrett – den individuelle del (bachelorkurs på höstterminerna),
- JUR1512 arbeidsrett – den kollektive del (bachelorkurs på vårterminerna),
- JUS5511 arbeidsrett – den individuelle del (masterkurs på höstterminerna),
- JUS5512 arbeidsrett – den kollektive del (masterkurs på vårterminerna),
- JUS5870 European labour law (engelskspråkig masterkurs på vår terminerna).

Undervisningen på kurserna i individuell arbeidsrett (JUR1511 och JUS5511) är sammanslagna, liksom undervisningen på kurserna i kollektiv arbeidsrett (JUR1512 och JUS5512).

Undertecknad är ansvarlig faglærer for samtliga ämnen. Ansvaret följer dekanperioden, men jag har framställt önskemål om att postdoktorn/blivande førsteamanuensis ska överta ansvaret för individuell arbeidsrett under perioden.

Kurserna i arbetsrätt undervisas huvudsakligen av en (1) lärare. Läraren på kurserna har fram till 2016 varit man, möjligen med enstaka undantag före 2009. Våren 2016 medverkade en kvinna i undervisningen på kursen i European labour law och våren 2017 medverkade två kvinnor. Sedan hösten 2016 har en kvinna medverkat i undervisningen på kurserna i individuell arbeidsrett. Hon kommer att ha merparten av undervisningen på kursen hösten 2018.

Tack vare Arfa-programmen har ytterligare en lärare kunnat anställas fast, jfr ovan. Det innebär att det totalt sett kommer att vara en jämn fördelning mellan kvinna och man i undervisningen på kurserna i arbetsrätt från hösten 2018. Under en övergångsperiod kommer undervisningen på kurserna i individuell arbetsrätt genomföras av en kvinna, medan undervisningen på kurserna i kollektiv arbetsrätt kommer att genomföras av en man. Denna uppdelning planeras att vara utjämnad i början på nästa decennium.

Könsperspektivet gör sig gällande också när handledare (veiledere) till masteravhandlingsstudenter och censorer för bedömning av masteravhandlingar och examen ska utses, och således eftersträvas balans också här. Det råder en jämn balans mellan kvinnor och män bland de personer Arbetsrettsgruppen har till sitt förfogande för sådana arbetsuppgifter.

Att ämnet bestått och föreståtts av män har medfört att det endast varit män som varit huvudhandledare för doktorander med arbetsrättslig inriktning. Emellertid har det i Arfa-programmet och forskningsprojektet Formula (2008–2014) medverkat ett stort antal kvinnor och således har både kvinnor och män ingått i de arbetsrättsliga nätverken. Med Arfa II görs det möjligt för att också fortsättningsvis arbeta för att denna obalans mellan kvinnor och män successivt kan komma att utjämnas.

Den arbetsrättsliga litteraturen på kurserna i arbetsrätt

Den arbetsrättsliga litteraturen har dominerats av manliga författare. Åtgärder har vidtagits för att uppnå könsbalans, särskilt genom rekryteringarna inom Arfa, som lett till doktorsavhandlingar och vetenskapliga artiklar.

De ovan nämnda rekryteringarna av doktorander har även lett till att huvudboken på kurserna i individuell arbetsrätt är författad av en kvinna och två män. För hösten 2018 kommer artiklar skrivna av kvinnliga författare utökas och vara uppförda som ”innföringslitteratur” eller ”støtte- og tillegglitteratur”.

För kurserna i kollektiv arbetsrätt finns egentligen ingen särskild lärobok. I denna del av ämnet det inte funnits kvinnliga författare. Den bok som används som huvudbok och huvudlitteraturen i övrigt bestående av ett stort antal artiklar är alla skrivna av män. Under ”støtte- og tillegglitteratur” finns emellertid artiklar och böcker av kvinnliga författare. Med Arfa II görs det möjligt för att detta på sikt kommer att utjämnas.

Inom den europeiska arbetsrättens forskningsfält råder det i hög grad balans mellan kvinnor och män. Huvudboken (och alternativet till denna) på kursen European labour law är författad av en kvinna, och flera artiklar under ”innföringslitteratur” och ”støtte- og tillegglitteraturen” är författade av kvinnor.

Könsperspektivets integrering i ämnet arbetsrätt

Mycket av diskrimineringsrätten har hämtat sin reglering från den reglering om skydd mot (kränkande) särbehandling som vuxit fram i arbetsrätten, exempelvis föreningsrätten och likalönerätten. Arbetsrättens betydelse för framväxten av diskrimineringsrätten är central och sedan länge känd. Den diskrimineringsrättsliga regleringen relaterad till ämnet arbetsrätt visar sig inte minst genom den internationella rätten och EU/EES-rätten. Könsperspektivet är således sedan länge väl integrerat i ämnet arbetsrätt vid fakulteten. Därmed är inte sagt att det är uttömmande behandlat eller färdigbehandlat, utan integrationen utvecklas kontinuerligt, i takt med utvecklingen inom respektive områden.

Genomgången av de olika diskrimineringsrättsliga perspektiven, inklusive könsperspektivet, är väl tillgodosedd på kursen European labour law. För kurserna i individuell arbetsrätt har könsperspektivet och diskrimineringsrätten beaktas i undervisningen. Genom att huvudboken nu innehåller ett särskilt avsnitt om diskrimineringsrätt, har de

diskrimineringsrättslige spørsmålen kommit att få en klar återspeglning i kurslitteraturen. På kurserna i kollektiv arbeidsrett accentueras i allt högre grad könsperspektiv och diskrimineringsrättslige problemställningar, exempelvis rörande innehållet i kollektiva avtal (tariffavtaler) och hur villkor i sådana avtal kan inverka diskriminerande.

Vid anordnande av arrangemang i Arbeidsrettsgruppen beaktas också könsperspektivet genom att både kvinnor och män bjuds in att medverka.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att frågeställningarna rörande könsbalans och könsperspektiv i ämnet arbetsrätt kan uppfattas som medvetandegjorda och beaktade samt integrerade i det kontinuerliga arbetet i ämnets olika delar.

Med hilsen

Johann Mulder

For emnet JUS5220/JUR1220 Bygge- og entrepriserett svarer ansvarlig faglærer følgende:

Innledningsvis nevnes at jeg, sammen med Ivar Alvik (fagansvarlig i obligasjonsrett på tredje studieår (JUS 3111)) og Harald Irgens-Jensen (fagansvarlig i avtalerett på første og tredje studieår (JUS 1111 og JUS 3111)), hadde et arbeidsmøte med Ingunn Ikdahl fra ressursgruppen for å diskutere tiltak i entrepriserett, kjøpsrett (hvor jeg selv er fagansvarlig) og bygge- og byggentrepriserett.

Faget reiser i utgangspunktet ikke helt klare kjønnsperspektiver. Det er likevel slik at materielle kjønnsperspektiver ikke er irrelevante i avtale- og kontraktsrettsdisiplinene generelt. Dette er imidlertid temaer som passer bedre i en generell sammenheng, og vanskelig lar seg belyse spesifikt i entrepriseretten. Det er da også lagt opp til en bredere og dypere belysning av kjønnsperspektiver i de obligatoriske avtale- og obligasjonsrettsfagene på tredje studieår (JUS 3111), jf. rapporteringen for disse fagene.

Pensumlitteraturen som er oppført er i sin helhet skrevet av menn, og det er vanskelig å finne alternativer til dette i tilgjengelig litteratur. Det er imidlertid planlagt et antologiprojekt på fagområdet hvor ansvarlig faglærer sitter i redaksjonskomiteen. Her er det en prioritering at man får en rimelig andel med kvinnelige forfattere. Etter at dette prosjektet er ferdigstilt, i 2019/2020, vil det forhåpentligvis foreligge artikler med kvinnelige forfattere som er egnet til å tas inn på pensumlisten.

Det gis kun forelesninger i faget, og de holdes av ansvarlig faglærer. Jeg vil undersøke muligheten til å få inn kvinnelige forelesere som gjesteforelesere for enkelttemaer neste gang det holdes undervisning i faget, våren 2019. En del advokatfirmaer tilbyr gjerne manuduksjoner o.l. til studentene i faget, og de er gjerne i kontakt med meg i forkant for å diskutere opplegg mv. På disse aktivitetene er kjønnsbalansen langt bedre, og det er prioritert at det skal fortsette.

For faget Patent- og varemerkerett svarer ansvarlig faglærer følgende:

1. **Fagets innhold**

Patent- og varemerkerett er i sitt faglige innhold kjønnsnøytralt, i det det gjelder reglene for registrering og tildeling av patent- og varemerker, reglene om rettighetenes eksistens og reglene om inngrep i slike rettigheter.

Kvantitative undersøkelser av patentregistrene viser at i stort sett alle land er antallet kvinnelige registrerte oppfinnere og rettighetshavere vesentlig lavere enn mannlige. Registrering av patenter har tett sammenheng med en del andre vitenskaper, som naturvitenskap, tekniske fag, ingeniørfag og matematikk. Antallet registrerte/søkte patenter brukes blant annet som måltall for innovativ virksomhet og investeringer i disse underliggende vitenskapene. Fordelingen mellom mannlige og kvinnelige registrerte oppfinnere er symptomatisk for kjønnsfordelingen innen disse fagene, noe som kan bidra til å forklare kjønnsforskjellen i antall registrerte patenter. Kjønnsfordeling i de underliggende fagene kan imidlertid ikke forklare hele forskjellen fordi empiriske undersøkelser viser at kvinner opptrer forholdsmessig sjeldnere som oppfinnere og patentsøkere enn menn, også justert for kjønnsfordeling i underliggende fagdisipliner.

Historisk har også rettighetshaverposisjonene i særlig patentretten vært mannsdominert fordi reglene om immaterielle rettigheter har fulgt tingsrettslige og arverettslige regler. Mange jurisdiksjoner har ikke anerkjent at kvinner kunne ha eiendom for eksempel, og det har vært tilsvarende for patentrettigheter.

Selv om reglene om patenter og varemerker i sin utforming er kjønnsnøytrale, kan unnlater av å adressere forholdet til annen virksomhet i lovgivning ha virkninger som slår ulikt ut for kjønnene. Det gjelder for eksempel den noe uklare situasjonen for registrering av tradisjonelle kulturelle mønstre og former som varemerker, idet for eksempel veving og tekstilt kunsthåndverk i henhold til tradisjonell lokal kultur kan være henholdsvis kvinne- eller mannsdominert. Eksemplet viser at grensene for lovgivningen ikke bare berører kjønsspørsmål, men sosiale/kulturelle og etiske spørsmål.

I patent- og varemerkeretten internasjonalt, er kjønnsforskjeller et tema som jevnlig debatteres. Det å vise til perspektiver som altså først og fremst er sosiale fremfor rettslige kan berike undervisningen.

2. Læremidler, lærekrefter og undervisningsopplegg

Ansvarlig faglærer er kvinne. 2 og av og til flere av forelesningene holdes av mannlige forelesere, resten av en kvinne.

Pensumlitteraturen er av mannlige forfattere. Det er rom for tilleggslitteratur av kvinnelige forfattere og tilleggslitteratur som tar opp kjønnsaspekter og sosiale aspekter, men det siste vil først og fremst være som ytterligere lesning for interesserte studenter.

Undervisningsopplegget har til nå ikke tatt høyde for kjønnsproblematikk, men jeg vil for neste semester legge inn flere sosiale perspektiver og dermed kjønnsperspektiver i den første forelesningen i faget.

For faget JUS5660 Cybersecurity Regulation svarer ansvarlig faglærer følgende:

Så langt er ikke kjønnspektivet tatt opp særskilt i faget, men for neste år skal vi vurdere hvordan regler med fokus på å forhindre human trafficking kan passe inn.

For faget JUS5440/JUR1440 EU Substantive Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

Lærerkrefter er kvinnelige lærere, Rosa Greaves (Professor II) og Alla Pozdnakova. Pensum /hovedlitteratur er skrevet av kvinnelig forfatter. Når det gjelder innholdet i undervisningen så blir forbudet mot diskriminering i EU rett diskutert, men uten særskilt blikk på likestilling mellom kjønnene. Det kan tenkes at emnet kunne vie noe mer oppmerksomhet til EU's lovgivning på dette området og EU domstolens rettspraksis. Men vi tar opp regler om bevegelsesfrihet for personer i EUs indre marked, og dette inkluderer bestemmelser som er

relevante for kjønnsperspektivet (rett til sosiale ytelser, rett til å ta arbeid, godkjenning av yrkeskvalifikasjoner, rett til familiegjenforening, osv som berører ofte nettopp kvinner og deres situasjon. Unionsborgerskapet har også vært svært relevant for å styrke kvinners rettigheter til familieliv i indre marked). Men eventuelle endringer i selve opplegget vil antakeligvis den nye fagansvarlige stå for.

For faget JUS5251 Ekspropriasjonsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:

Hovedlitteraturen i faget er i det vesentlige dekket av Endre Stavang (red.), Ekspropriasjon, Oslo 2015. Boken er en artikkelsamling som i det alt vesentlige består av redigerte mastergradsavhandlinger i rettsvitenskap ved UiO. Kjønnfordelingen mellom artikkelforfatterne er god: halvparten er skrevet av kvinner, halvparten av menn.

Artikkelsamlingen inneholder ingen egentlige kjønnsperspektiver, noe som ikke har vært vanlig i rettsdogmatisk ekspropriasjonslitteratur, hverken i Norge eller i sammenlignbare jurisdiksjoner, der ekspropriasjonsrettsdogmatikken har vært ansett som utpreget kjønnsnøytral (i motsetning til den politiske debatten om hvordan økonomiske verdier bør fordeles).

I tillegg består hovedlitteraturen av noen artikler/tekstutdrag. Et av artikkelutdragene er Abraham Bell & Gideon Parchomovsky: Taking Compensation Private, Section 1. Theoretical Justifications for Just Compensation, 59 Stanford Law Review 877 (2007), s. 877-885. Som det fremgår, behandler artikkelutdraget et utvalg av teorier tilknyttet erstatningsspørsmålet ved ekspropriasjon. En av de «Fairness-Based Justifications» som dekkes, er Margaret Jane Radins «personhood-perspektiv», der hun introduserer en ekspropriasjonsrettslig distinksjon mellom «nonfungible» (eller «personal») ting og «fungible» ting, der ting i den førstnevnte kategorien vil ha en verdi for eieren som ligger over markedsverdien. Radin har også gitt mer direkte bidrag til feministisk rettsteori, og hennes personhood-perspektiv har dermed vært analysert i feministisk lys, f.eks. i Catharine P. Wells: Pragmatism, Feminism, and the Problem of Bad Coherence (93 Michigan Law Review 1654 (1995)). Selv om Radin selv ikke direkte knytter personhood-perspektivet til sin feministiske teori, understreker Wells at de åpenbart er relatert til hverandre: «Once we understand that people invest a part of themselves in certain property, however, we can see that relationships to property are inherently related to issues as gender and power» (s. 1661).

Ansvarlige faglærere er bedt om å angi hvilke kjønnsrelaterte problemstillinger de planlegger å ta opp i undervisningen i sitt fag og hvilke kilder (fagartikler, dommer etc.) de planlegger å ta inn i pensum (derunder hvordan kjønnsperspektiver vil inngå i fagets læringskrav / eksamenskrav). For ekspropriasjonsrett kan det overveies å i undervisningen gå nærmere inn på forholdet mellom Radins personhood-perspektiv på ekspropriasjonsretten og kjønnsperspektivet, hvilket ikke vil nødvendiggjøre noen endringer i litteraturen i faget. Det kan også diskuteres å gjøre endringer, f.eks. ved å gjøre Radins grunnleggende artikkel – Property and Personhood, 34 Stanford Law Review 957 (1982) – til del av hovedlitteraturen. I så fall kan versjonen inntatt i Robert C. Ellickson, Carol M. Rose, Henry E. Smith (eds.): Perspectives on Property Law, 4th Edition, New York 2014 vurderes. Dette er en artikkelsamling utviklet og redigert som studielitteratur (som f.eks. brukes for førsteårsstudentene (JD) i «Property» ved Berkeley Law School).

For faget JUS5670 Electronic Commerce Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

Faget vil foreslås erstattet av et nytt fag med arbeidstittel «artificial intelligence and legal technology». Her kan det være relevant at kunstig intelligens ofte viderefører eksisterende «bias» i underliggende datasett. Dessuten er det aktuelt å bruke IT verktøy (legal tech) for å styrke utvalgte sosiale grupper, noe som kan gjøre kjønnsperspektivet relevant.

For faget JUS5690/JUR1690 Robot Regulation svarer ansvarlig faglærer følgende:

Kjønnsperspektivet er inkludert i læringsmålene, og litteraturen inneholder en egen artikkel om dette.

For faget JUS5420 Forsikringsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:

Valgfaget i forsikringsrett omhandler den rettslige reguleringen av forholdet mellom den som tegner forsikring/har rettigheter etter forsikringsavtalen og forsikringsselskapet i forsikringsavtaleloven av 1989/69 og forsikringsavtalene. Pensum er Hans Jacob Bull: Forsikringsrett, 2008. Boken inneholder i tillegg til pensum også et kapittel om den offentlige reguleringen av forsikringsvirksomheten.

Pensum har mannlig forfatter. Den berører visse kjønnsperspektiver, jf. nedenfor, men det er ikke særlig fokus på dette. Ansvarlig faglærer er en kvinne (Trine-Lise Wilhelmsen).

Forelesningene har i flere semestre vært delt mellom Kaja de Vibe Malling (8 timer), Jørgen Svartebekk (6 timer) og Claus Brynildsen (4 timer). Vi forsøker å organisere eksterntfinansiering av en fast stilling i forsikringsrett. Planen er da at vedkommende vil overta undervisningen i faget. Vi kan ikke legge større vekt på kjønn i utlysningen enn det som UiOs regelverk tilsier, men flere aktuelle kandidater er kvinner.

Forsikring betyr grovt sett overføring av risiko mot en premie. Det er klare kjønnselementer i risikovurderingen ved at risikoen for et forsikringstilfelle vil variere avhengig av kjønn i en del bransjer. Dette gjelder bilforsikring, hvor skaderisikoen er lavere for kvinner enn for menn, uføre/sykeforsikring hvor risikoen for kvinner er høyere pga. større risiko for sykdom/uførhet, og livs- og pensjonsforsikring, fordi kvinner har lenger levealder enn menn.

Disse kjønnsmessige forskjellene reiser først og fremst et spørsmål om beregning av premie, som er utenfor pensum, og om rammevilkårene for premieberegningen, som er regulert av forsikringsvirksomhetsloven. Klagenemnda for likestilling konkluderte 21. januar i vedtak 1/2004 med at bruken av kjønn som variabel ved beregning av forsikringspremie for ulike skade- og sykeforsikringer var i strid med forbudet mot direkte diskriminering i den tidligere loven om likestilling mellom kjønnene. Jeg har skrevet en artikkel om dette; Wilhelmsen: "Kjønn som faktor ved beregning av forsikringspremie – forholdet mellom forsikringsvirksomhets- og likestillingsloven", 34 sider, Tidsskrift for Erstatningsrett nr. 2 2005. Artikkelen er ikke pensum, men dette kan vurderes. Det er naturlig at en slik vurdering overlates til den personen som evt. overtar fagansvaret i forsikringsrett. Selv om rammevilkårene for premieberegningen og forsikringsvirksomhetsloven ikke er pensum kan selvsagt også dette spørsmålet tas spesielt opp på forelesningene.

I forhold til pensum er kjønnsperspektivet mest relevant ved spørsmålet om forsikringsselskapenes kontraheringsplikt, jf. Bull kap. 7.3. Ifølge reglene om kontraheringsplikt i fal § 3-10 og § 12-12 kan forsikring ikke nektes uten saklig grunn. Videre heter det at

«Forhold som medfører en særlig risiko, skal regnes som saklig grunn, forutsatt at det er en rimelig sammenheng mellom den særlige risikoen og avslaget. Andre særlige forhold utgjør saklig grunn når de medfører at avslaget ikke kan regnes som urimelig overfor den enkelte.

Forhold som det etter bestemmelse i eller i medhold av lov er forbudt å legge vekt på ved risikovurderinger i forsikring, kan ikke utgjøre saklig grunn. Det samme gjelder opplysninger som selskapet etter bestemmelse i eller i medhold av lov5 er avskåret fra å kreve fra forsikringstakeren eller den sikrede.»

Det følger av lov om lov om likestilling og forbud mot diskriminering § 6 at diskriminering bl.a. pga. kjønn er forbudt med mindre forskjellsbehandlingen er lovlig etter § 9, dvs. den har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet og ikke er uforholdsmessig inngripende overfor dem som forskjellsbehandles. Som nevnt har Klagenemnda for likestilling konkludert med at forskjellsbehandling av kvinner og menn ved enkelte skade- og sykeforsikringer er ulovlig. Selskapet kan derfor ikke legge vekt på kjønnsmessige forskjeller i risikovurderingen for disse forsikringene og avslå forsikring på dette grunnlaget. De nye reglene om kontraheringsplikt, herunder den nevnte bestemmelsen er behandlet i Wilhelmsen, Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt – Nye regler eller keiserens nye klær, Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett 1/2018. Artikkelen er ikke pensum. En evt. vurdering av om den bør være det bør overlates til den personen som evt. overtar fagansvaret i forsikringsrett, jf. ovenfor.

Man kan for øvrig se elementer av kjønnsperspektiver i praktiseringen av reglene om avkortning ved sikredes grovt uaktsomme fremkallelse av forsikringstilfellet, jf. fal. § 4-9. Kjønnsvurderingen kommer inn i aktsomhetsvurderingen ved at forhold som i utgangspunktet fremstår som grovt uaktsomt (glemme kasseroller/stekepanner på påslått kokeplate eller uoppmerksomhet ved kjøring av bil) likevel ikke blir ansett slik hvis årsaken er at sikrede/mor blir distraheret av små barn. Det er en del saker om dette fra Finansklagenemnda, først og fremst om brann. Disse omtales gjerne som «husmorsakene», se Bull s. 334-335. Denne problemstillingen var nokså vanlig før, men har vært lite fremme i praksis i nyere tid. Min erfaring som formann i Finansklagenemnda Skade er at aktsomhetsvurderingen i dag er kjønnsnøytral.

Til slutt nevnes reglene om retten til selskapets ytelser i person forsikring, jf. Bull kap. 36. Disse reglene har et kjønnsperspektiv fordi kvinner normalt lever lenger enn menn. Spørsmålet om gjenlevende ektefelles rett under avdødes forsikringer har derfor presumtivt større interesse for kvinner enn for menn. Fals løsning er at ektefellen er prioritert foran livsarvingene, jf. Fal. § 15-1, men forsikringstaker kan velge en annen løsning ved å oppnevne en begunstiget, jf. Fal. 15-2. En begunstigelse kan imidlertid omgjøres, fal. § 15-6: «Virker det klart urimelig i forhold til ektefelle eller livsarving som forsikringstakeren forsørget eller hadde plikt til å forsørge, og som ellers ville hatt krav på forsikringssummen etter § 15-1, at en begunstiget5 mottar beløpet, kan den forsørgede kreve forsikringssummen helt eller delvis utbetalt til seg. Ved avgjørelsen skal det legges vekt på motivet for oppnevnelsen, den forsørgedes og den begunstigedes behov, og om den forsørgede har fått varsel om oppnevnelsen i rimelig tid før dødsfallet.»

Kjønnsperspektivet i denne regelen kommer klart frem hos Bull s. 577 som viser til det klassiske eksempelet som begrunnelse for omgjøring, nemlig at «elskerinnen og ikke ektefellen stikker av gårde med hele forsikringen».

For faget JUS5070 Forhandlinger svarer ansvarlig faglærer følgende:

I dette faget kreves det i læringskravene «god forståelse» for «Kjønn og forhandlinger». Hovedlitteraturen i faget består i dag av to amerikanske bøker. Ingen av disse behandler eksplisitt kjønnsperspektivet, men tilgrensende problemstillinger kommer opp i behandlingen av forhandlingsstil, påvirkning og vanskelige taktikker. Det kunne være ønskelig å ta inn en relevant artikkel om emnet for å synliggjøre og få en samlet behandling av kjønnsperspektivet i forhandlinger, som ellers er et emnet i faget som har vært gjenstand for svært mye forskning.

I undervisningen bruker vi i forbindelse med temaet vanskelige taktikker en case skrevet av undertegnede, der en mann i en stor virksomhet med god forhandlingsposisjon forhandler med en kvinne hos en potensiell leverandør og bruker en rekke kompetitive taktikker og

hersketeknikker. Caser gir anledning til å diskutere slike taktikker, og derigjennom også å diskutere hvilken betydning kjønn og makt har i denne sammenheng.

For faget JUS550/JUR1550 Helserett svarer ansvarlig faglærer at at aktuelle Kvinne-, kjønn - og likestillingsperspektiver er integrert i faget, under er læringskrav og litteratur fra høsten 2018:

Emnebeskrivelse for JUR1550 - bacheloremnet på 10 studiepoeng

Helseretten handler om rettskilder og anvendelser av rettskilder som regulerer helsevesenet og aktører i helsetjenesten. Det omfatter rettslige reguleringer av helsetjenesten, rettigheter for brukere og pasienter og forpliktelser for tjenesten og for helsepersonell. I emnet legges vekt på pasienters rett til helsetjenester, plikten til forsvarlighet og innholdet i klageretten. Emnet skal gi en forståelse av rettskildesituasjonen innen helsereett og vurderinger av spørsmål av betydning for rettssikkerhet, som bruk av tvang, og i andre spørsmål av betydning for integritets- og personvern og integritet, som selvbestemmelse, rett til informasjon, taushetsplikt og andre regler om informasjonsbehandling.

Hva lærer du?

Faget helsereett skal gi grunnleggende kunnskaper om hvordan helsetjenesten er regulert, utviklingen av helsereetten, vurderingstemaer og om de hensyn som ligger til grunn for regulering av sentrale temaer i helsereetten, som nevnt over under emnebeskrivelsen.

Forstå og anvende sine helserettslige kunnskaper i henhold til aktuelt lovgrunnlag, for eksempel om taushetspliktsregler eller andre pliktregler for helsepersonell er overtrådt.

Læringskrav for JUR1550

Kunnskap:

Studenten skal ha kunnskap om:

Rettskildesituasjonen i helsereetten, herunder menneskerettslige krav

Sentrale pasientrettigheter, herunder rett til nødvendig helsehjelp, rett til informasjon og medvirkning, rett til å samtykke og rett til journalinnsyn.

Krav til helsepersonells yrkesutøvelse, herunder kravet til forsvarlighet, og regler om dokumentasjonsplikt og taushetsplikt.

Grensen mellom tvang og frivillighet. Reglene om tvang overfor personer uten samtykkekompetanse som motsetter seg helsehjelpen.

Ferdigheter:

Studenten skal kunne:

- Tolke de sentrale reglene for tildeling av helsehjelp
- Forstå og kunne analysere et vedtak om helsehjelp
- Vurdere om reglene om taushetsplikt er brutt

- Forstå og kunne anvende ansvarsreglene som gjelder i helseretten

Generell kompetanse:

Studenten skal kunne:

- forstå og anvende sine helserettslige kunnskaper i en administrativ posisjon ved vurdering av helsehjelp som tilbys eller er gitt.

Litteratur bachelornivå:

Innføringslitteratur

Befring, Kjelland, Syse (red.): Sentrale helserettslige emner. Gyldendal Juridisk 2016, kap. 1 og 4.

Hovedlitteratur:

Syse, Aslak: Pasient- og brukerrettighetsloven, 4. rev. utg. Gyldendal Juridisk 2015 s.117-136, 174-248, 261-269, 320-353, 448-474, 493-513 og s. 551-578

Befring, Kjelland, Syse (red.): Sentrale helserettslige emner, Gyldendal Juridisk 2016. Kap. 2,3,5,6 og 7samt punkt 4.3.2 og 3.3.3.1 og 4.3.3.2

Lov-og domssamlinger

Syse,Aslak (red.): Lovsamling for helse- og sosialsektoren 2016-2017 (og senere utgaver). Gyldendal Juridisk 2016

Støttelitteratur

Syse, Aslak, Reidun Førde og Olav H. Førde (red.): Medisinske feil, Gyldendal Akademisk 2000.

Warberg, Lasse: Norsk helserett, 2.utg. Universitetsforlaget 2011.

Aasen, Henriette Sinding: Pasientens rett til selvbestemmelse ved medisinsk behandling, 2. utg. Bergen, Fagbokforlaget 2000

Kjønstad, Asbjørn: Helserett. Pasienters og helsearbeideres rettsstilling, 2. utg., Gyldendal Akademisk 2007.

Læringskrav for JUS5550 - master-emnet på 10 studiepoeng

Emnebeskrivelse:

Helseretten handler om rettskilder og anvendelser av rettskilder som regulerer helsetjenesten. Det omfatter rettslige reguleringer av helsetjenesten, rettigheter for brukere og pasienter og forpliktelser for tjenesten og for helsepersonell. Det legges vekt på pasienters rett til helsetjenester, plikten til forsvarlighet og innholdet i klageretten. Emnet skal gi en forståelse av rettskildesituasjonen innen helserett og vurderinger av spørsmål av betydning

for rettsikkerhet, som bruk av tvang, og i andre spørsmål av betydning for integritets- og personvern og integritet, som selvbestemmelse, rett til informasjon, taushetsplikt og andre regler om informasjonsbehandling.

Hva lærer du?

Faget helserett skal gi grunnleggende kunnskaper om hvordan helsetjenesten er regulert, utviklingen av helseretten, vurderingstemaer og om de hensyn som ligger til grunn for regulering av sentrale temaer i helseretten, som nevnt over under emnebeskrivelsen.

Forstå og anvende sine helserettslige kunnskaper i henhold til aktuelt lovgrunnlag, om for eksempel taushetspliktsregler eller andre pliktregler for helsepersonell er overtrådt

Kunnskap:

Studenten skal ha god kunnskap om:

- Rettskildesituasjonen i helseretten, herunder menneskerettslige krav
- Sentrale pasientrettigheter, herunder rett til nødvendig helsehjelp, rett til informasjon og medvirkning, rett til å samtykke og rett til journalinnsyn
- Krav til helsepersonells yrkesutøvelse, herunder kravet til forsvarlighet, og regler om dokumentasjonsplikt og taushetsplikt
- Grensen mellom tvang og frivillighet.
- Reglene om bruk av tvang i psykisk helsevern
- Reglene om tvang overfor personer uten samtykkekompetanse som motsetter seg helsehjelpen
- Helsehjelp ved livets slutt
- Reglene om klage og tilsyn

Studenten skal ha kunnskap om:

- Hvordan helsevesenet er organisert og om arbeidsmåte

Ferdigheter:

Studenten skal kunne:

- Tolke de sentrale reglene for tildeling av helsehjelp
- Forstå og kunne analysere et vedtak om helsehjelp
- Vurdere og kunne analysere vedtak om bruk av tvang i psykisk helsevern
- Anvende rettslige standarder som forsvarlighetskravet
- Vurdere om reglene om taushetsplikt er brutt
- Forstå og anvende ansvarsreglene som gjelder i helseretten

Generell kompetanse:

Studenten skal kunne:

- Forstå og anvende sine helserettslige kunnskaper i en administrativ posisjon ved vurdering av ulike aspekter ved den helsehjelpen som tilbys eller er gitt.

■ Forstå og anvende sine helserettslige kunnskaper i henhold til aktuelt lovgrunnlag, om taushetspliktsregler eller andre pliktregler for helsepersonell er overtrådt.

Litteratur Masternivå:

Innføringslitteratur

Befring, Kjelland, Syse: Sentrale helserettslige emner, Gyldendal Juridisk 2016 kapittel 1

Hovedlitteratur:

Befring, Kjelland, Syse (red.): Sentrale helserettslige emner, Gyldendal Juridisk 2016, Kapittel 2, 3, 4, 5, 6, 7 og 9

Syse, Aslak: Pasient- og brukerrettighetsloven, 4. rev. utg. Gyldendal Juridisk 2015 s.117-136, 174-248, 261-269, 320-353, 380-423, 448-474, 493-513 og s. 551-578

Syse, Aslak: Lov om psykisk helsevern med kommentarer, 3.utg. Gyldendal Juridisk 2016. Fra del I: Punkt 1.1 og 1.2, 1.5 og 1.6, 1.8 og 1.9, 1.12-14.

Fra del II: Kap.3, kap.6 og kap.7

Fra del III: Kap.4, punkt 1-4

Støttelitteratur

Warberg, Lasse: Norsk helserett, 2.utg. Universitetsforlaget 2011.

Aasen, Henriette Sinding: Pasientens rett til selvbestemmelse ved medisinsk behandling, 2. utg., Fagbokforlaget 2000

Kjønstad, Asbjørn: Helserett. Pasienters og helsearbeideres rettsstilling, 2.utg., Gyldendal Akademisk 2007

Syse, Aslak, Reidun Førde og Olav H. Førde (red.): Medisinske feil, Gyldendal Akademisk 2000.

Syse, Aslak: Lov om psykisk helsevern med kommentarer, 3.utg. Gyldendal Juridisk 2016, Del II, kapittel 2 og 4, Del III, kapittel 1

Lov- og domssamlinger

Syse, Aslak (red.): Lovsamling for helse- og sosialsektoren 2016-2017 (og senere utgaver). Gyldendal Juridisk 2016

For faget JUS5503 Human Rights and Counter-Terrorism: Striking a Balance? Svarer ansvarlig faglærer følgende:

Counter Terrorism and Human Rights has a lecture on Women Foreign Fighters/Terrorists, with articles

For faget JUS5911 International Climate Change and Energy Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

Dette notatet diskuterer hvordan kjønnsperspektivet ivaretas i faget International Climate Change and Energy Law som er et engelskspråklig valgemenne for masterstudenter på femte studieår. Faget kan også inngå i fakultetets LL.M-grader i Public International Law, Maritime Law eller Menneskerettigheter. Rapporten er utarbeidet av Catherine Banet som er ansvarlig faglærer.

Faget fokuserer både på det internasjonale klimaregimet (UNFCCC), internasjonale regler som er relevante for energisektoren som en av hovedkildene til klimautslipp (Energy Charter, WTO, mv.), samt regionale (EU) regler for tilpasning av klimaendringer, både innenfor og utenfor kvotepiktige sektorer (inkl. transport).

Kjønns- og likestillingsperspektiver har en naturlig plass i diskusjonen om blant annet «equity» og «climate justice», og er omtalt særlig i forelesningene som handler om prinsippene i FN-klimaregimet og menneskerettigheter, men også i forelesningen om klimarettstvister («climate justice» / «climate litigation») (relevante 3 dobbelttimer). Utover disse tre forelesningene har ikke kjønn- og likestillingsperspektivet en betydelig plass i de andre temaene som er behandlet, og som fokuserer mer på energiretten og frihandel/det indre markedet, samt klimatiltak (f.eks. kvotesystemet).

Forskningsmiljøet innenfor klimarett ved fakultetet er hovedsakelig ledet av faste kvinnelige ansatte, men også menn er godt representert. Det samme gjelder undervisningsmiljøet. Blant foreleserne i faget i vårsemestret 2018 var halvparten kvinner (undertegnende og PhD-kandidat Rosa Manzo), og to menn (Prof. Ole Kristian Fauchald og Knut Kroepelin som er ekstern). Majoriteten av studentene ser ut til å være kvinner, men mange menn tar også dette faget.

Pensum baserer seg på artikler som er skrevet både av menn og kvinner i omtrent samme grad (50/50).

Jeg anser kjønn- og likestillingsperspektivet tilstrekkelig ivaretatt i dette faget, både når det gjelder fagfokus, pensum og forelesere.

For faget JUS5851 International Investment Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

Denne rapporten diskuterer ivaretagelsen av kjønnsperspektivet i faget International Investment Law (JUS5851). Dette er et engelskspråklig valgemenne for masterstudenter på femte studieår, som også kan inngå i fakultetets LL.M-grader i Public International Law, Maritime Law eller menneskerettigheter. Rapporten er utarbeidet av Ivar Alvik som ansvarlig faglærer.

Det kan nevnes at jeg i forbindelse med utarbeidelse av rapporten, i dette og andre fag jeg har fagansvar for, hadde et arbeidsmøte med Ingunn Ikdahl fra ressursgruppen for å diskutere mulige tiltak, hvor også Harald Irgens-Jensen (fagansvarlig i avtalerett) og Herman Bruserud (fagansvarlig i kjøpsrett på første studieår og entrepriserett) deltok.

Foruten meg selv underviser for tiden også Malcolm Langford og stipendiat Josefin Engström i faget. Frem til hun hadde fylt opp sin undervisningsplikt var stipendiat Yuliya Chernykh også betydelig involvert i undervisningen.

Hovedfokus for faget er det internasjonale systemet for beskyttelse av utenlandske investeringer gjennom såkalt investor-stat voldgift, særlig med basis i bilaterale investeringstraktater.

Kjønns- og likestillingsperspektiver har ikke noen fremtredende plass innenfor dette faget. Det er nok mulig å integrere kjønnsperspektiver i faget i større grad enn det er gjort, siden investeringer i utviklingsland også kan knyttes til klare kjønns- og likestillingsperspektiver. Etter mitt syn er det imidlertid ikke helt opplagt at det er naturlig å fokusere på kjønnsperspektiver i den forbindelse, siden de vil være en del av et større kompleks av særlige menneskerettsrelaterte problemstillinger. Det vil her kunne fremstå både noe kunstig og anstrengt å ha et særlig fokus på kjønnsperspektiver. Forholdet mellom investeringsrett og menneskerettigheter, samt internasjonale selskapers ansvar for menneskerettigheter, behandles imidlertid grundig både i pensum og i undervisningen, og i den forbindelse kan det være naturlig å integrere mer av et fokus på kjønnsperspektiver gjennom eksempler mv. Internasjonal investeringsrett er et forholdsvis nytt fag, og det er etter mitt syn ikke grunnlag for å hevde at det er spesielt mannsdominert hverken som forskningsfag eller når det gjelder hvem som underviser i faget. Blant studentene er det god kjønnsbalanse. Som pensum benyttes i dag en lærebok skrevet av to mannlige forfattere, samt enkelte artikler som også utelukkende er skrevet av mannlige forfattere. Jeg planlegger å revidere pensum neste semester, og det vil da være aktuelt å ta inn en lærebok skrevet av en kvinnelig forfatter, uten at det etter mitt syn bør være noe særlig vesentlig poeng i seg selv. Hovedkriteriet for utvelgelse av pensum må fortsatt være faglig og pedagogisk egnethet.

For faget JUS5850 International Trade Law, JUS5520 International Environmental Law og JUS5920 Naturressursrett i et miljøperspektiv svarer ansvarlig faglærer følgende:

Mulighetene for å ha et kjønnsperspektiv i emnet er vurdert. Konklusjonen er at det ikke er tilstrekkelig behov for det.

For faget JUS5680 Internet Governance

Faget handler primært om forvaltning av IP-adresser og domenenavn. Kjønnsperspektivet spiller en begrenset rolle, bla i hvordan ICANN har håndtert søknader om noen nye toppdomener, som .xxx og .gay.

For faget JUS5504/JUR1504 Konflikthåndtering svarer ansvarlig faglærer følgende:

I dette faget kreves det i læringskravene «god forståelse» av «personlighet, kjønn, kultur og konflikters kontekst». Kjønnsperspektivet er behandlet i pensumartikkelen «Natural Born Peacemakers? Gender and the Resolution of Conflict» av Mara Olekans.

Jeg arbeider med utvikling av en egnet case for å tematisere emnet i undervisningen. I samme anledning er jeg i dialog med professor Vibeke Blaker Strand og professor Ingunn Ikdal om forslag til utvikling av kjønnsperspektivet i faget og eventuelle bidrag i undervisningen om dette temaet.

For faget JUS5860 Konkurs- og panterett svarer ansvarlig faglærer følgende:

I tredjepersonsfagene er en kjønnsrelatert problemstilling temmelig sentral, nemlig ekstinksjonsreglenes anvendelse i forhold til ulikekjønnet ekteskapelig felleseie og sameie. Vi føler dette er godt ivaretatt. Vi arbeider aktivt for å sikre flere kvinnelige forelesere og kursholdere på kort og lang sikt. Det samme gjelder forfattere i litteraturlistene.

For faget JUS5405/JUR1405 Law of the Sea svarer ansvarlig faglærer følgende:

Law of the Sea ligger noe svakere an når det gjelder kjønnsperspektivet. På lærersiden har vi en god balanse mellom kjønnene. Men pensum mangler objektiv presentasjon av kvinnelige forfattere innen havrett, og dette er noe jeg ønsker å endre (dersom dette valgmenet ikke er nedlagt). Når det gjelder substansen er tradisjonell havrett lite opptatt av kjønnsperspektivet. Dagsaktuelle problemstillinger viser nok at dette er aktuelt: flyktninger over havet er ofte kvinner og barn, og deres situasjon under ferden er svært utsatt. Det er også en del debatt om kvinners rolle i havbruk osv, som kan tenkes belyses. Menneskerettighetets utøvelse til havs (Greenpeace aksjoner for eksempel) har mindre fokus på kjønnsperspektivet men viser at MR er relevante for havrett. Dette er noen foreløpige tanker om Law of the Sea emnet.

For faget JUS5502 Lovgivningslære svarer ansvarlig faglærer følgende:

Arbeidsgruppen understreker at integrasjon av kjønnsperspektiver dreier seg om det faglige innholdet i undervisningen i obligatoriske juridiske fag og ikke om kjønnsbalanse mellom forelesere og pensumforfattere. Faglærerne bes således om å rapportere om hvilke kjønnsrelaterte problemstillinger de planlegger å ta opp i undervisningen i sitt fag og hvilke kilder (fagartikler, dommer etc.) de planlegger å ta inn i pensum. Videre bes de om å angi hvordan kjønnsperspektiver vil inngå i fagets læringskrav, herunder eksamenskrav."

I JUS 5502 er det bare jeg som foreleser. I gjeldende pensum er ikke kjønnsperspektiver omhandlet. På forelesninger om krav til utredning av virkninger av lovgivning og lovers virkninger vil jeg særlig trekke frem Veileder til utredningsinstruksen: Konsekvenser for likestilling - Utredning i forhold til kjønn, nedsatt funksjonsevne, etnisk opprinnelse, religion mv., Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2010. Denne veiledningen vil bli tatt inn som tilleggs litteratur i faget. Dessuten vil forholdet mellom formell og reell likhet for loven drøftes.

JUS 5502 skal revideres. I revisjonen vil arbeidsgruppens anbefalinger bli vurdert.

For fagene JUS5401 Maritime Law – Contracts, JUS5402 Maritime Law: Liability and Insurance, JUS5403 Sjørett – Kontrakter og JUS5404 Sjørett – Ansvar og forsikring svarer ansvarlig faglærer følgende:

Jeg viser til nedenstående og svarer hermed som fagansvarlig for undervisningen i de to fagene JUS5401/03 og 5402/04.

Så vidt jeg kan bedømme vil det være vanskelig å skulle introdusere kjønnsperspektiv i undervisningen i disse fagene.

JUS 5401 gjelder sjørettskontrakter og konvensjonsforplikter relatert til slike kontrakter, i hovedsak spørsmål om godsskade, ansvarsunntak og begrensingsrett ved erstatningsutmåling. Jeg kan ikke se annet enn at dette er kjønnsnøytralt, det er teknisk jus hvor individuelle parter ikke er inn i bildet overhodet - bortsett fra til tider sjøkapteiner og deres handlemåte relatert til ansvarsunntak (nautiske feil osv.), men heller ikke dette er på noe realistisk vis kjønnsbetinget.

Pensum inneholder også andre typer kontrakter som skipsbygging, og skipsreparasjoner, og kjøp/salg av skip - og det inneholder visse ikke-kontraktrettslige ting som skipsregistrering og skips nasjonalitet, men heller ikke her er det som jeg kan se noen rimelig måte å introdusere et kjønnsperspektiv inn i det rettsdogmatiske. Riktignok inneholder pensum også mannskapsrett (arbeidsrett) men det er relativt perifert dekket, dvs. det undervises ikke særskilt i det men er lagt opp til egenstudier av pensumboken. Dessuten er det heller ikke her egentlig kjønnsrelatert; om f.eks. mannskapsmedlem har krav på å reserve seg mot seiling i

farlig farvann, kan vanskelig – om det ikke skal gjøre helt outrert – knyttes til mannskapsmedlemmets kjønn.

JUS 5492 gjelder ansvar og sjøforsikring. Det dreier seg i hovedsak om rederansvar og det tilgrensende kollisjonsansvar, om ansvarsbegrensning, om særtilfeller av ansvar som ved oljesøl og tilhørende begrensings- og forsikringsregler. Det dreier seg videre om ytterligere særegne sjørettslige fenomener som berging, fellehavari, sjøpant og annen sikkerhetsrett. Også dette er som det foregående utpreget teknisk-kommersiell jus som slik sett er kjønnsnøytral. Man kunne kanskje tenke at i erstatningsutmålingssammenheng kunne kjønnsperspektiver i en viss utstrekning ha aktualitet, men her er det slik at pensum retter seg mot begrensingsregler og ansvarsgrunnlag; den mer konkrete og individuelle utmåling er henvist til vanlig erstatningsrett, og studentene prøves ikke i slikt.

For faget JUS5450/JUR1450 Marine Insurance svarer ansvarlig faglærer følgende:

Valgfaget Marine Insurance omhandler forskjellige typer av forsikringer for havgående skip og forsikring for transport av varer. Pensum er Wilhelmsen/Bull, Handbook on hull insurance, 2017, Wilhelmsen/Bull; Norwegian cargo insurance, 2012 og Haakon Stang Lund: Handbook on loss of hire insurance, 2008. Det er derfor god kjønnsbalanse mht. pensumforfattere. Det er også kvinnelig faglærer (Wilhelmsen).

Forelesningene ble dette semesteret delt mellom phd stipendiat Marie Meling (8 timer), Sveinung Måkestad fra Gard (4 timer), advokater fra Wikborg Rein (4 timer) og Wilhelmsen (4 timer). Tidligere har Wilhelmsen hatt 12 timer. Det er god kjønnsbalanse blant foreleserne.

De aktuelle forsikringene er kaskoforsikring, tidstapforsikring, krigsforsikring og transportforsikring. Min vurdering er at dette faget er kjønnsnøytralt og at det derfor ikke er aktuelt å integrere kjønnsperspektiver.

For faget JUR1285 Innføring i markeds-, konkurranse- og immaterialrett svarer ansvarlig faglærer følgende:

Heller ikke i dette faget har kjønnsperspektivet vært inne i særlig grad, og innholdsmessig er jeg i tvil om det bør fremheves i et oversiktsemne som dette, idet det fort blir anstrengt. Deler av min bok 'Opphavsrett' brukes også i dette faget, og det som er sagt i første avsnitt under JUS 5810 gjelder også for denne delen. Både pensum og forelesere er mannsdominert, og det kan man gjøre noe med på sikt, bl.a. ved å bringe inn kvinner i arbeidet med nytt pensum. Inger Berg Ørstavik har kompetanse som naturlig hører til dette faget, men overtok i stedet fagansvaret for JUR 1820/JUS 5820 og har hatt mer enn nok med det i tillegg til annen undervisning, men vil kunne bidra i den utstrekning hun selv har kapasitet til det.

For faget JUS5940 Offentlig anskaffelser svarer ansvarlig faglærer følgende:

I JUS5940 Offentlige anskaffelser, er kvinne- og kjønnsperspektivet ikke uttrykkelig uttalt i emnebeskrivelse og kunnskapskrav, men i og for seg integrert i diskusjonen av lovlig beskrivelse av kontraktsgjenstand, kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier, jf. for så vidt lov 2016-06-17-73, anskaffelsesloven, § 5. Kvinne- og kjønnsperspektiv er ikke eksplisitt diskutert i læremidlene. Emnet undervises av lærere av begge kjønn.

For faget JUS5810 Opphavsrett svarer ansvarlig faglærer følgende:

I valgfaget Opphavsrett i 'masterdelen' av studiet har kjønnsperspektivet vært inne på den måte at undertegnede i boken 'Opphavsrett' som er inntatt i hovedlitteraturen, bevisst har brukt det personlige pronomenet 'hun' ved siden av den kjønnsspesifikke betegnelsen 'opphavsmannen', som inntil 2018 var betegnelsen brukt i åndsverkloven. Bruken av

pronomenet ved siden av den kjønns spesifikke betegnelsen var bevisst, for å understreke at 'opphavsmannen' like gjerne en er kvinne som en mann. Nå er den kjønns spesifikke betegnelsen erstattet av den kjønnsnøytrale 'opphaver' i den nye åndsverkloven av 15. juni 2018, som trådte i kraft 1. juli 2018. Ved revisjonen av boken 'Opphavsrett' vil den nye betegnelsen bli innarbeidet, uten at det er grunn til å endre den gjennomgående bruken av det personlige pronomenet 'hun', som snarere vil forsterke lovens bruk av det kjønnsnøytrale uttrykket.

Undervisningen i faget holdes av to menn, undertegnede og Harald Irgens-Jensen. Det har med dagens bemanningssituasjon i faget å gjøre, sammenholdt med at vi foretrekker interne lærere, men Irina Eidsvold Tøien ved BI (i tillegg også til Stine Helén Pettersen i Bing Hodneland) har vært brukt i undervisningen, og vil kunne trekkes med også fremover.

Innholdsmessig har kjønns perspektivet ikke vært problematisert i faget, men det finnes litteratur, særlig fra USA, som trekker inn kjønns perspektiv i opphavsretten. Et eksempel er Ann Bartow, 'Fair Use and the Fairer Sex: Gender, Feminism and Copyright Law', *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 2016 s. 551-584. En mulighet er å føye artikkelen til hovedlitteraturen. Et annet, som kanskje er mer naturlig gitt at faget tar utgangspunkt i norsk rett, er å bringe inn perspektivene som bl.a. fremgår i denne artikkelen ved revisjonen av boken 'Opphavsrett' som nå pågår. Hva som er mest hensiktsmessig vil bli fortløpende vurdert med tanke på neste pensumendring.

[For faget JUS5430/JUR1430 Petroleumskontrakter svarer ansvarlig faglærer følgende:](#)

Denne rapporten diskuterer ivaretagelsen av kjønns perspektivet i faget Petroleumskontrakter (dynamisk kontraktsrett), som fra høsten av antagelig vil bli hetende Tilvirkningskontrakter (dynamisk kontraktsrett). Dette er et valgmenne for både bachelor (JUS1430)- og masterstudenter (JUS5430). Rapporten er utarbeidet av Ivar Alvik i samråd med Knut Kaasen som er ansvarlig faglærer.

Rapporten bygger i noen grad på et arbeidsmøte førstnevnte hadde med Ingunn Ikdahl fra ressursgruppen for å diskutere mulige tiltak, hvor også Harald Irgens-Jensen (fagansvarlig i avtalerett) og Herman Bruslerud (fagansvarlig i kjøpsrett på første studieår og entrepriserett) deltok

Undervisningen i faget deles for tiden omtrent likt mellom Ivar Alvik og Knut Kaasen.

Faget omhandler kontrakter om bygging («fabrikasjon») av avanserte innretninger som oljeplattformer og lignende til bruk i petroleums virksomhet, men kan også anses å ha et mer alminnelig fokus på kontrakts mekanismer for styring av komplekse utviklings- og byggeprosjekter uavhengig av sektor. Standardkontraktene i petroleums virksomheten benyttes også i en viss utstrekning i andre sektorer.

Kjønns- og likestillings perspektiver har ikke noen fremtredende plass innenfor dette faget, og etter vårt syn er det vanskelig å se at og hvordan slike perspektiver kan integreres i faget. Vi har allerede i noen grad forsøkt å bryte med stereotypier gjennom å benytte kvinnelige «hovedpersoner» i oppgaver like ofte som mannlige, og dette er noe som vil videreføres.

Petroleums kontraktsretten er tradisjonelt mannsdominert, både når det gjelder forsknings- og undervisnings miljøet her på fakultetet, og hvem som arbeider med faget i praksis. Imidlertid er det ingen påfallende kjønns forskjeller med hensyn til studenter som tar faget i dag, og også ute i praksis er det vårt inntrykk at det blant yngre praktikere er forholdsvis god

kjønnsbalanse. Imidlertid ser vi det som et klart mål å rekruttere flere yngre kvinnelige forskere.

Pensum i faget har lenge vært Knut Kaasens Petroleumskontrakter som nettopp har kommet i ny utgave. Den fungerer svært godt som læremiddel, og det er vanskelig å se noen egnete alternativer.

[For faget JUS5411 Petroleum Law svarer ansvarlig faglærer følgende:](#)

Denne rapporten diskuterer ivaretagelsen av kjønnsperspektivet i faget Petroleum Law – JUS5411. Dette er et engelskspråklig valgemenne for masterstudenter på femte studieår, som også kan inngå i fakultetets LL.M-grader i Public International Law, Maritime Law eller menneskerettigheter. Rapporten er utarbeidet av Ivar Alvik som ansvarlig faglærer.

Det kan nevnes at jeg i forbindelse med utarbeidelse av rapporten i dette og andre fag jeg har fagansvar for, hadde et arbeidsmøte med Ingunn Ikdahl fra ressursgruppen for å diskutere mulige tiltak, hvor også Harald Irgens-Jensen (fagansvarlig i avtalerett) og Herman Bruserud (fagansvarlig i kjøpsrett på første studieår og entrepriserett) deltok

Foruten meg selv underviser også Catherine Banet, Knut Kaasen og Ola Mestad i faget. Hovedfokus for faget er det norske konsesjonssystemet for petroleumsvirksomhet og mer generelt den offentligrettslige reguleringen av petroleumssektoren i Norge. I tillegg behandles EØS-rett og folkerettslige aspekter knyttet til petroleumsvirksomhet, samt at faget gir et visst innblikk i alternative systemer for regulering av petroleumsvirksomhet i andre land.

Kjønns- og likestillingsperspektiver har ikke noen fremtredende plass innenfor petroleumsvirksomheten, og det er etter mitt syn vanskelig å se at det er særlig gode faglige grunner for å integrere slike perspektiver i faget.

Det er nok grunnlag for å hevde at petroleumsvirksomheten tradisjonelt har vært mannsdominert, både når det gjelder forsknings- og undervisningsmiljøet her på fakultetet, og hvem som arbeider med faget i praksis. Imidlertid er det ingen påfallende kjønnsforskjeller med hensyn til studenter som tar faget i dag, og omkring halvparten av undervisningen gjøres av en kvinnelig foreleser som også er fast ansatt ved avdeling for petroleumsvirksomhet og energirett og forsker i faget.

Når det gjelder pensum baseres dette på et kompendium med flere ulike artikler og kapitler fra bøker. Det er en klar mannsdominans blant forfatterne, men det er vanskelig i dag å finne egnet pensum skrevet av kvinnelige forfattere. Forhåpentligvis vil dette kunne bedre seg på noe lengre sikt.

[For faget JUS5540 Public International Law svarer ansvarlig faglærer følgende:](#)

Has a lecture on Third World and Feminist Perspectives, with assigned articles on the topic.

[For faget JUS5530/JUR1530 Refugee and Asylum Law svarer ansvarlig faglærer følgende:](#)

Has a lecture on Gender which covers gender related persecution, gender specific persecution, and Women as a social group, with assigned cases and reading

For faget JUS5501 Rettslig bevisteori svarer ansvarlig faglærer følgende:

Valgemnet rettslig bevisteori omhandler alminnelig kunnskapsteori og rettsregler av betydning for rettslig faktafastsettelse. Faget er i utgangspunktet kjønnsnøytralt, uten særskilte kjønnsrelaterede problemstillinger. Enkelte spørsmål avledet av det biologiske skillet mellom menn og kvinner omhandles, blant annet den nærmere forståelsen av beviskravet i straffesaker om voldtekt hvor bevissituasjonen er begrenset til tiltalte og fornærmedes motstridende forklaringer om hva som har skjedd, se for eksempel Rt. 2011 s. 641. Dette er et spørsmål som kan forstås kjønnsrelatert, fordi de fleste voldtekter begås av menn og fordi den lave oppklaringsprosenten i voldtektssaker ofte omtales med et kjønnsperspektiv. I forlengelsen av det har man i faget analysert begrunnelsen for bevisvurderingen i den mye omtalte Hemsedal-saken, som gjaldt frifinnelse i en sak om påstått voldtekt.

Videre blir det i kursundervisningen tematisert hva som ligger i begrepet om erfaringssetninger, og det presiseres at det er mer eller mindre sikre sammenhenger mellom fenomener man sikter til. En rekke erfaringssetninger savner empirisk grunnlag, og kan ses som uttrykk for verdidommer eller forventinger. Herunder nevnes i kursundervisningen at det har vært fremsatt påstander om at «erfaringssetninger» om kvinners adferd i bestemte situasjoner savner empirisk grunnlag, og kanskje best forstås som verdidommer avledet av kjønnsrolleforventninger.

For faget JUS5134 The Right to Peace svarer ansvarlig faglærer følgende:

has a lecture on Women as Peacemakers, with a chapter and a movie on the women of Liberia and their role supporting the peace process

For faget JUS5960/JUR1960 Trygderett svarer ansvarlig faglærer følgende:

Læringskrav: Studentene skal ha «kjennskap til trygderetten i et kjønnsperspektiv». I tillegg faller diskrimineringsvern inn under kravet om at de skal ha «kjennskap til betydningen av andre normsystemer for folketrygdens ytelser: Menneskerettigheter, Grunnloven og EØS-rett».

Litteraturen: kjønnsperspektiv er godt synlig i et kapittel om «Forsørgelsesrettslige sammenhenger»¹. Det berøres også i en artikkel om stønad til aleneforsørgere.²

Den sentrale læreboken har en mannlig forfatter. I tillegg kommer 16 artikler/bokkapitler. 8 av disse er skrevet av kvinnelige forfattere, 7 av mannlige forfattere, og 1 er skrevet sammen av en mann og en kvinne.

Undervisningen: kjønnsperspektiver ble særlig tatt opp følgende tre forelesninger:

- Barneomsorg og familieforhold 1: Foreldrepenger, omsorgspenger, kontantstøtte, barnetrygd og etterlatteytelser
- Barneomsorg og familieforhold 2: Aleneomsorg for barn
- Menneskerettigheter, EØS-rett, og Grunnloven: betydning for norsk trygderett

Det ble holdt 20 timer forelesning i emnet. To kvinnelige forelesere holdt hhv 10 og 4 timer, en mannlig foreleser holdt 6 timer.

¹ Ketscher, Kirsten: Socialret: Principper, Rettigheter, Værdier, Karnov Forlag, 2014 (4. utg). Kap. 4, «Om forsørgelsesretlige sammenhænge», s 87-116.

² Syse, Aslak og Ingunn Ik Dahl: «Regelverket for stønader til mor eller far med aleneomsorg for barn fra 1. januar 2016», Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 2016 nr. 4.

Eksamen: Kjønnsperspektiver utgjorde ikke noen tydelig del av eksamensoppgaven i år, men har blitt tatt opp tidligere: Våren 2015 var ett av delspørsmålene følgende: «2. Vurder foreldrepengereglene i et kjønnsperspektiv, og gi eksempler på hvordan reglene berører spørsmål om likestilling mellom kjønnene.» (Beregnet til 20 % av eksamenstiden.)

For faget JUS5120/JUR1120 Utlendingsrett har ansvarlig faglærer svart følgende:

Beklagar sent svar till dig. I JUS5120 och JUR1120 är könnsperspektivet särskilt integrerat i de föreläsningar som gäller familjeåterförening samt beskyttelse og vern som flyktning. I pensum har vi en lärobok som er redigert av en man men med flera kvinnliga kapitelförfattare: Øyen, Øyvind Dybvik: Lærebok i utlendingsrett, Universitetsforlaget 2018, 2. utgave, kap.1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15.

For fagene JUR1730/JUS5730: International Humanitarian Law (The Law of Armed Conflict), HUMR5132: Human Rights Law in Context og JUS5912: Legal Writing and Oral Advocacy in International Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

1. JUR1730/JUS5730: International Humanitarian Law (The Law of Armed Conflict)

Here I address the rights of women and children under IHL (as categories of protected persons). These topics are briefly covered in the textbooks I use for the course.

2. HUMR5132: Human Rights Law in Context

This course includes a specific class on the topic, entitled 'Women's Rights and Gender Equality', taught by Professor Anne Hellum, based on the following reading materials:

Compulsory reading:

- Bantekas and Oette, Chapter 11, 'Women's Rights', pp. 491-525 (35 pages).
- Anne Phillips, Gender & Culture (Cambridge: Polity Press, 2010), pp. 16-37 (22 pages) (in Canvas).
- Rikki Holtmaat, 'The CEDAW: a holistic approach to women's equality and freedom', in A. Hellum and H. Sinding Aasen (eds), Women's Human Rights (Cambridge University Press, 2013), pp. 95-124 (29 pages).

Recommended reading:

- Celestine Nyamu Musebi, 'Pulling apart? Treatment of pluralism in the CEDAW and the Maputo Protocol', in A. Hellum and H. Sinding Aasen (eds), Women's Human Rights, (Cambridge University Press 2013), pp. 183-213 (31 pages).
- Martha C. Nussbaum: 'The Role of Religion' in Martha C. Nussbaum (ed), Women and Human Development: The Capabilities Approach (Cambridge University Press, 2000), pp. 206-240 (34 pages).

3. JUS5912: Legal Writing and Oral Advocacy in International Law

Here I draw attention to the need for the profession and the international courts to try to achieve gender equality in the inclusion of women in these institutions as judges and in other leading positions. I also briefly address feminism as one of the international law methods/theories and the need to be mindful of the different views on international law.

B. Courses where I guest lecture

More generally, I try to draw attention to some issues concerning women's rights in other courses where I guest lecture, including

1. HUMR 5502: Dealing with Diversity: Human Rights Approaches to Ethnic Conflict, in the class addressing the right to citizenship.
2. HUMR5191: Human Rights Methodology: Research, Analysis and Thesis, in the class on writing, when addressing the need to pay due attention to and cite work published by women scholars.

If you have any questions about the above, I'm happy to answer them.

For faget JUS5310/JUR1310 EU Competition Law svarer ansvarlig faglærer følgende:

Faget dreier seg om EUs konkurranseregler, som tar sikte på å beskytte konkurransen på markedet mot foretaks misbruk av markedsrett og inngåelse av konkurransebegrensende avtaler og samordning (karteller), samt fusjonskontroll. Siden faget utelukkende dreier seg om bedrifter og deres adferd i markedet, er det kjønnsnøytralt. Det er vanskelig å peke på kjønne perspektiver i faget, verken i dets materielle eller prosessuelle deler. Fagområdet har imidlertid hatt en rekke sterke kvinnelige røster, som kommuniseres til studentene, for eksempel Eleanor Fox (som besøkte UiO våren 2018), Valentine Korah (som har hatt en sentral rolle i utviklingen av en mer økonomisk og fleksibel tilnærming til vertikale restriksjoner), nåværende konkurransekommisær i EU-kommisjonen Margrethe Vestager (og for norske studenter tidligere konkurransedirektør Christine Meyer). Hovedlitteraturen er skrevet av en, men det anbefales også tillegglitteratur skrevet av kvinner som bidrar til fordypning og andre perspektiver (for eksempel Eleanor Fox: EU Competition Law - Cases, Texts and Context med sammenligning mot amerikansk rett). Forelesningene holdes av Eirik Østerud og Erling Hjelmeng, som er de eneste ved fakultetet som arbeider aktivt med konkurranserett.

For faget JUS5560/JUR1560 International Constitutional Law and Democracy svarer ansvarlig faglærer følgende:

Valgemnet ble startet i 2002 og tilbys hvert vårsemester. Fagets tema er endringer i internasjonal rett i retning av økt konstitusjonalisering og institusjonalisering idet flere traktater er blitt mer omfattende, har opprettet flere internasjonale organisasjoner og domstoler, og har en økt grad av rettslige bindinger for medlemsstatene. Flere traktater inneholder regler som også har betydning direkte eller indirekte for borgerne i medlemsstatene, og det gis i økende grad regler om at medlemsstatene på mer effektive måter er bundet til å implementere reglene. Noen internasjonale traktater har regler om overføring av overnasjonal myndighet fra medlemsstatene slik at borgerne får rettigheter i traktatene med direkte virkning. Denne utviklingen innebærer dels en form for konstitusjonalisering av deler av internasjonal rett, dels et tettere forhold mellom nasjonalstatene og internasjonal rett, og dels en forsterkning av borgernes rettighetsvern også gjennom internasjonal rett.

Hovedvekten av faget handler om hva konstitusjoner og konstitusjonalisme er og om traktatene om FN, EU og WTO som eksempler på en tiltakende konstitusjonalisering. Når det gjelder individuelle rettigheter og menneskerettigheter er det særlig tre kapitler i pensum som kan nevnes: Det er ett kapittel om menneskerettigheter og internasjonal rett, ett kapittel om FN, og ett kapittel om statsborgerskap i EU, og hva som ligger i det. Likestillings- og kjønns spørsmål er ikke eksplisitt behandlet i pensum, men menneskerettigheter og likebehandling er viktige premisser for behandlingen av institusjonelle spørsmål. Kap.10 i

JHH Weilers bok «The Constitution of Europe» behandler hvordan 'citizenship' kan tenkes på flere nivåer, det vil si også på det europeiske nivå ved siden av det nasjonale. Tilhørighet beskrives som noe man kan ha på flere nivåer og flere måter. Dette har en mer innholdsmessig side til menneskerettigheter og hva likebehandling kan innebære. Det som kan vurderes for å styrke denne siden ved pensum er å ta inn en eller to artikler om kjønn og 'citizenship' eller menneskerettigheter. Det kunne for eksempel være en artikkel av Martha Nussbaum (om capability-teori) eller Seyla Benhabib (om kosmopolitisk rett).

Personell kjønnsbalanse

Ansvarlig faglærer er kvinne. Hun har hatt ca. 60% av forelesningene. I tillegg har normalt to andre lærere deltatt og det har vanligvis vært en kvinnelig og en mannlig lærer. Cecilia Bailliet, Azin Tadjini, Dina Townsend, Froukje Platouw og flere er noen av de kvinnelige lærerne som har deltatt. Når det gjelder pensum, har faglæreren en artikkel med. Det bør absolutt prioriteres å få med flere artikler fra kvinnelige forfattere.

For følgende emner er det ikke levert rapport:

- JUS5500 Allmenn Rettsteori (foreslått nedlagt)
- JUS5240/JUR1240 Comparative Private Law (foreslått nedlagt)
- JUS5930 Comparative Public Law (foreslått nedlagt)
- JUS5590/JUR1590 Diskriminerings- og likestillingsrett (aktuelle perspektiver må antas å være inntatt)
- JUS5880 Financial Market Law and Regulation
- JUS5230/JUR1230 International Commercial Law
- JUS5570 International Criminal Law
- JUS5710/JUR1710 International Human Rights Law: Institutions and Procedures
- JUS5280/JUR1280 Internasjonal privatrett
- JUS5701 Menneskerettigheter (foreslås nedlagt)
- JUS5580/JUR1580 Kommunalrett (foreslås nedlagt)
- JUS5630/JUR1630 Privacy and Data Protection
- JUS5901/JUR1901 Rettshistorie (foreslås nedlagt)
- JUS5801 Selskapsrett
- JUS5980, JUS5981/JUR1981 og JUS5982 Skatterett I, II og III
- JUS5950 Sosialrett
- JUS5910/JUR1910 Women's Law and Human Rights (aktuelle perspektiver må antas å være inntatt)